

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств на засадах інноваційності, виявлено існуючі проблеми та обґрунтовано методичний інструментарій щодо їх вирішення, який передбачає узгодження клієнтоорієнтованого ціннісно-компетентнісного і ресурсного підходів.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємства, забезпечення конкурентоспроможності, інноваційність.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретико-методологические и практические аспекты обеспечения конкурентоспособности предприятий на основе инновационности, выявлены существующие проблемы и обоснован методический инструментарий по их решению, который предусматривает согласование клиентоориентированного ценностно-компетентностного и ресурсного подходов.

Ключевые слова: конкурентоспособность, предприятия, обеспечение конкурентоспособности, инновационность.

Annotation. The article examined the theoretical and methodological and practical aspects of the competitiveness of enterprises through innovation. problems have been identified methodological tools was justified to address the problems. This toolkit provides a coordination of customer orientation, values, competencies and resources.

Keywords: competitiveness, enterprises, ensuring competitiveness, innovation.

Постановка проблеми. За умов поглиблення глобалізаційних процесів та постійного загострення конкуренції, основою забезпечення

конкурентоспроможності підприємств виступають інновації, які дозволяють їм, займати лідируючі позиції на ринку. На жаль, нині освоєння інновацій як одного з головних чинників підвищення рівня конкурентоспроможності, підприємствами не здійснюється. Водночас, трансформаційні перетворення, в результаті яких ростуть невизначеність, загрози і ризики, розширюють багатоваріантність методичного інструментарію до процесу забезпечення конкурентоспроможності підприємств на засадах інноваційності. Якісні трансформації суспільних потреб, стрімкість науково-технічного прогресу, загострення конкурентної боротьби та інші чинники середовища вимагають від усіх підприємств інноваційної активності. Інновації вирішують широкий спектр проблем, які передбачають принципові зміни щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Таким чином, стратегічні завдання вимагають забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на засадах інноваційності, що сприятиме генеруванню конкурентних переваг та зміцненню конкурентних позицій. Виходячи з цього, дослідження впливу інновацій на рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в сучасних умовах набувають все більшої актуальності, оскільки недоліки у освоєнні та відборі інновацій зумовлюють економічну кризу та втрату конкурентоспроможності й відсталість вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств на основі впровадження інновацій є предметом дослідження багатьох науковців: І. Ансоффа, О. В. Ареф'євої, О.В. Виноградової, О.Є. Гудзь, П. Друкера, Т. Коно, К. Оппенлендера, А.А.Пересади, М. Портера, П.А. Стецюка, А. Томпсона, Р. А. Фатхутдінова, Л.І.Федулової, Й. Шумпетера та деяких інших. Але при цьому, за межами наукових дискусій залишилися окреслення можливостей забезпечення конкурентоспроможності на клієнтоорієнтованій ціннісно-компетентістній інноваційній основі, що висуває принципово нові вимоги до механізму управління конкурентоспроможністю на підприємстві та означає простір для подальшого розгортання наукових пошуків.

Метою статті є розгляд теоретико-методологічних та практичних аспектів забезпечення конкурентоспроможності підприємств на засадах інноваційності, виявлення існуючих проблем та обґрунтування методичного інструментарію щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У сучасному економічному просторі спостерігаються зміни, що відлунюють нову роль інновацій для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства вважається однією з найважливіших категорій економіки і характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища. Ми вважаємо, що конкурентоспроможність – це агрегована характеристика компетентностей, цінності та конкурентних переваг, тобто тих активів і параметрів підприємства, які формують його позитивні відмінності перед суперниками у конкуренції. Тобто, конкурентоспроможність підприємства це його здатність формувати і використовувати систему знань, умінь і навичок щодо продукування привабливого для споживача продукту, випереджуючи за часом теперішніх і можливих конкурентів. Вона базується на пріоритетному розвитку інтелектуальних ресурсів та інноваційного процесу підприємства і реалізується як спільний пролонгований досвід формування матеріальних і нематеріальних активів для генерування і збуту продукції задля залучення ресурсів споживача[10].

Ключовою категорією будь - якого інноваційного процесу є „інновація“, що в перекладі з англійського означає введення нового, оновлення. Під інновацією розуміють «застосування нової або істотно покращеної ідеї, товару, послуги, процесу чи практики, яка призначена для отримання кращого результату» [2, с. 130]. Взагалі даний термін був уперше введений І.Шумпетером і Г.Меншем і в буквальному перекладі означає «втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або в новому виді виробу» [5]. Під інноваційним процесом розуміють процес, що спрямований на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [6].

За переконанням Фатхутдінова Р. „система забезпечення конкурентоспроможності є методологією досягнення конкурентоспроможності кожного об'єкту” [12]. Однак для розгляду проблем забезпечення конкурентоспроможності підприємств такого визначення недостатньо. Адже вітчизняні підприємства можуть пропонувати конкурентоспроможну продукцію неефективними засобами, які характеризуються високими енерго-, матеріалозатратами і трудомісткістю, низькою заробітною платою, невисокими прибутками. Праці Скотт Д. Сінка базуються на виокремленні таких критеріїв конкурентоспроможності підприємств, як дієвість (effectiveness), економічність (efficiency), якість (quality), прибутковість (profitability), продуктивність (productivity), якість трудового життя (quality of work life), інноваційність (innovation) [7 с. 103-107]. Більшість учених визнають ключову роль інноваційності у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств. Велику роль у цьому відіграла праця П. Друкера „Інновація і підприємництво. Практика та основи”, в якій він теоретично обґрунтував і навів практичні приклади значення впровадження інновацій для досягнення підприємством успіху на ринку [14, с. 272]. Отже, ключовим завданням кожного підприємства має вважатися забезпечення конкурентоспроможності на інноваційних засадах і створення для цього відповідних умов [9].

Продукція вітчизняних підприємств не користується попитом за кордоном, тому що не може конкурувати на світовому ринку. Тільки 1,5% вітчизняної продукції вважається конкурентоспроможною.

Для збільшення додаткової вартості у ринковій ціні продукції необхідно здійснити певні заходи. Першим з них є створення новітнього продукту, якого ще немає на ринку і який за рахунок цього може бути конкурентоспроможним. Іншим заходом можна назвати створення конкурентних переваг уже існуючого продукту, тобто їхня модернізація. Тобто, інновації – це інструмент досягнення абсолютної конкурентної переваги за рахунок засвоєння нових сегментів ринку, де ще не має значної частки конкурентів. Науковці виділяють такі типи інновацій: продуктові, технічні, технологічні, організаційні, економічні,

управлінські [3, с. 206]. Усі вище перелічені види інновацій впливають на конкурентоспроможність підприємства, але найбільший вплив мають продуктові, управлінські та технологічні інновації. Тому, прагнучи забезпечити інноваційність на всіх рівнях, необхідно переглянути усі аспекти діяльності підприємства, а саме: стратегію, організаційний дизайн, швидкість освоєння інновацій, комунікаційні канали тощо. Можна зробити висновок, що взаємозв'язок інновацій та конкурентоспроможності чітко прослідковується.

Сучасними проявами конкурентних процесів можна вважати: встановлення ознак зміни її атрибутів; підвищення ролі споживачів; глобалізація, фрагментування ринків; розширення горизонту і багатовекторності конкуренції; поширення процесу конвергенції; зростання попиту на інновації [10]. Нині споживачі надають перевагу усьому новому і це впливає на діяльність підприємств. Вони повинні пристосовуватися до ринкового попиту. Для збільшення конкурентоспроможності підприємств слід бути активним учасником світового ринку високотехнологічних продуктів та інновацій.

Нині на забезпеченість конкурентоспроможності вітчизняних підприємств впливає низка гальмівних чинників, серед яких: [11 с.3]: недостатність фінансових ресурсів та інформації щодо впровадження нових технологій; низький рівень попиту на інноваційну продукцію; небажання і слабка сприйнятливність підприємств до впровадження інновацій; низький рівень інноваційного потенціалу підприємств; нестача кваліфікованого персоналу; труднощі кластеризації, кооперації та інтеграції з іншими підприємствами; нерозвинутість інституту державно-приватного партнерства тощо.

Останні роки, хоча тренди прибутковості підприємств демонструють висхідний характер, основною причиною негативних фінансових результатів діяльності підприємств в Україні вважається недосконалість та практична відсутність системи забезпечення конкурентоспроможності на засадах інноваційності. Забезпечення конкурентоспроможності має відбуватися на інноваційній платформі, сприяти підвищенню результативності виробництва і

стимулювати його розвиток. На більшості українських підприємств даному і найважливішому аспекту надається недостатня увага [1 с. 256].

Цікаво, що інноваційна активність у підприємств за останні п'ять років не перевищувала 7,1 %. У країнах Великої сімки кількість підприємств, які впроваджують інновації становить 70–80 % [13 с. 22]. Тобто, немає підстав для висновку щодо формування стійкої тенденції переорієнтації вітчизняних підприємств на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз передумов формування конкурентоспроможності підприємств переконує щодо відсутності стійких джерел їх економічного зростання та проблематичність успішної реалізації заходів державного впливу через значну спонтанність і латентність шерегу економічних процесів.

Україна посідає 69 місце за індексом конкурентоспроможного зростання (Growth Competitiveness Index), 83 місце з 99 країн за індексом технологічного розвитку рівня (Technology Index), 52 місце з 134 – у сфері формування факторів інноваційного розвитку і 65 – за оснащеністю сучасними технологіями. Аналіз чинників рейтингу України за індексом глобальної конкурентоспроможності засвідчив падіння їх значень, що зумовлено втратою традиційних конкурентних переваг і, як наслідок, відсутністю сприятливих передумов конкуренції для вітчизняних підприємств.

Частка загального обсягу фінансування НДР у ВВП становила 0,77%, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету лише 0,33%. Загалом основні джерела фінансування НДР в Україні розподіляються між державним бюджетом (понад 48%), бізнесом (30%) та іноземними донорами (близько 22 %) [8].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав лише 3,3 % (лише 1,5 % - реалізовано за кордон). Високі місця у світових рейтингах конкурентоспроможності займають лише ті країни, видатні здобутки яких обумовлені залученням саме інноваційного чинника: Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Сінгапур, Японія, США, Південна Корея, Ірландія[4 с. 246]. Тобто для забезпечення конкурентоспроможності підприємства мають

переходити від поодинокого освоєння інновацій до масштабного комплексного інноваційного процесу.

Аналітики акцентують увагу на чинниках низької інноваційної активності вітчизняних підприємств:

домінуюча частка традиційних галузей (металургія, вуглевидобування, енергетика, основна хімія), які не є науково інтенсивними і не формують попит на НДР;

деформація конкурентного середовища через значний рівень тінізації економіки;

висока інфляція, коливання курсу, високі процентні ставки не створюють сприятливого інвестиційного клімату для НДР;

відсутність рівних умов конкуренції на більшості ринків;

існуючі інструменти підтримки інновацій (інвестиційні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо) обмежені у фінансових можливостях та не мають кваліфікованих менеджерів;

необґрунтованість рівня адміністративних послуг та складність дозвільних процедур;

спотворених механізмів розподілу і контролю та створення додаткових бар'єрів входження;

для банків більш привабливим є кредитування інших видів підприємницької діяльності (торгівельні операції, будівництво, операції з нерухомістю), відсутні стимули для підтримки НДР [15].

Загрозою для вітчизняних підприємств є не лише низька конкурентоспроможність продукції, але й імовірність так званого «системного відриву» від провідних країн через низьку здатність економіки до інновацій, зростаючу несумісність технологій, а також структурну кризу та інституціональну несумісність.

Керівники підприємств стримуючими чинниками, які перешкоджають їм освоювати інновації називають цінові, інформаційні, ринкові, а також домінування сильних конкурентів та невизначений попит на інноваційні

товари. Досить серйозною перешкодою вважають, також, занадто високі ризики та первинні витрати на інновації. Водночас, „щоб втримати конкурентоспроможну позицію, все більше підприємств розробляють нові бізнес-моделі, підкріплюючи свої нововведення стратегічним інструментарієм”[16 с. 2]. Виявлено поширення практики ігнорування нормативно-правової бази регулювання інноваційної діяльності, безсистемність і неузгодженість державних і галузевих програм, відсутність міжсекторальної і міжвідомчої взаємодії при реалізації інноваційної політики та низьку ефективність угод з виробничою кооперацією. Узагальнення емпіричних даних щодо розмірів і віддачі інноваційних витрат, а також темпів інформатизації виробництва дозволили отримати додаткові аргументи щодо формування стійких ознак стагнації інноваційної сфери і прогресуюче відставання інноваційної складової розвитку вітчизняних підприємств від розвинутих країн, що суперечить глобальній тенденції і свідчить про низький вплив чинника інноваційності на їх конкурентоспроможність. Дослідження кількісного впливу чинників інноваційного характеру на показники конкурентоспроможності підприємств з використанням кореляційно-регресійного аналізу підтвердили непослідовність процесів забезпечення конкурентоспроможності і безсистемність фінансування інноваційної діяльності, відсутність чітко сформульованих інноваційних пріоритетів і кореляції коштів вітчизняних і зарубіжних інвесторів з показниками виробництва інноваційної продукції. Узагальнення трансформаційних процесів демонструє відсутність значних позитивних тенденцій в конкурентному середовищі.

Водночас, підприємства – лідери досягають конкурентних переваг завдяки інноваціям – шляхом використання як нових технологій, так і методів роботи, але після досягнення переваг утримання їх стає можливим тільки шляхом постійних модернізацій, тобто безперервних інновацій. Таким чином, нині ключовою ознакою конкурентоспроможності стає її інноваційність, тобто здатність підприємства до безперервного розвитку, оновлення та змін діяльності на основі освоєння нововведень. Інноваційність також означає

використання наявного потенціалу з метою подальшого розвитку, підвищення результатів та якості діяльності.

Інноваційність спирається як на процес удосконалення, відкриття нового, тобто на ефективне освоєння нововведень, спрямованих на оновлення технологій, техніки, організації виробництва та розроблення нової продукції, так і на проведення соціальних інновацій, спрямованих на ефективну зміну поведінки персоналу з метою отримання запланованих результатів. Саме поєднання всіх складових дозволяє підприємству не тільки вижити в умовах загострення конкуренції, але й досягти необхідного рівня конкурентоспроможності. Цікавим є погляд на інновації як важливий елемент формування стратегій, а також бізнес-моделей, які кореспондують з ними.

Особливо важливою проблемою вважається модернізація структур та принципів побудови сучасних бізнес-моделей, в яких особливу роль відіграють різні форми інновацій. Так, Hewlett-Packard отримує більшу частку прибутку на товарах, яких рік назад ще навіть не випускали. Microsoft: Windows '95 були запуснені по всьому світу за один день[3]. Нова бізнесова реальність вимагає набагато більшої гнучкості. ІТ-гуру Кевін Келлі влучно відмітив: „Нині, багатство генерується за допомогою інновацій”. У світі, де технології, інститути та цінності зазнають корінні зміни, інновації – це переосмислення того, що потрібно робити, і створення заново самих продуктів та послуг. В результаті успішні стратегії інноваційного розвитку стають ключем до конкурентної переваги підприємства. Відсутність на вітчизняному ринку умов сприяння продукуванню, поширенню та абсорбції інновацій, а також активізації використання інноваційної продукції призводить до наростання відтоку вітчизняних інновацій за кордон[10].

Проведені дослідження переконують щодо загострення проблеми формування дієвого конкурентного середовища з одночасною необхідністю пошуку нестандартних підходів до формування методичного інструментарію забезпечення конкурентоспроможністю підприємств на засадах інноваційності.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства на засадах інноваційності має бути зорієнтованим на цілеспрямований пошук і реалізацію ринкових можливостей, які відкривають перед підприємством нові горизонти. Логічним наслідком акцентування уваги на інноваційній складовій забезпечення конкуренції є використання усіх варіантів ціннісних інновацій як якісно нового поєднання технологічних, цінових, витратних і психологічних аспектів діяльності, пов'язаних з максимізацією вигоди підприємства та його клієнтів.

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства на засадах інноваційності, слід використовувати наступні методичні інструменти: визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, виходячи з мети і завдань базисних економічних стратегій підприємства; скорочення кількості ланцюгових управлінських рівнів задля прискорення процесу „дослідження – освоєння – виробництво – збут”; мінімізація термінів розробки та імплементації інноваційних проектів з використанням принципів паралельного й інтегрального вирішення інноваційних завдань. Методичний інструментарій передбачає акцент на управлінських інноваціях як комбінаціях ключових компетенцій. Дієвим методичним інструментарієм забезпечення конкурентоспроможності підприємства в межах сформованої концепції вважаємо імітаційне моделювання.

Значимість прогнозування змін зовнішнього середовища, економічної ситуації при забезпеченні конкурентоспроможності підприємства на засадах інноваційності полягає у виявленні майбутніх загроз і сприятливих можливостей, виключення несподіванок, а також пошуку нових конкуруючих технологій, виробів чи продуктів. Засадами побудови методичного інструментарію є: зміна пріоритетів у стратегічному управлінні; створення системи інноваційного управління; управління ризиками та змінами. Пріоритетами забезпечення конкурентоспроможності підприємства слід визнати формування ціннісних інновацій, поєднання проблематики стратегічного і антикризового управління, урахування життєвого циклу

підприємства, стратегічну спрямованість усіх управлінських функцій. Саме використання такої логіки забезпечення конкурентоспроможності на засадах інноваційності надає можливість оптимально використати конкурентний потенціал підприємства.

Висновок. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства узгоджується з концепцією безальтернативного інноваційного розвитку, яка базується на інтелектуалізації усіх сфер діяльності підприємства, глобальній експансії нововведень і полягає у формуванні вектору розвитку, що забезпечує інтелектуальне лідерство. Вона характеризується пріоритетом використання принципово нових технологій, переходом до виробництва високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями. Дослідження тенденцій, явищ і процесів забезпечення конкурентоспроможності підприємств дозволило визначити методичний інструментарій, виходячи з існування причинно-наслідкових зв'язків конкурентоспроможності та інноваційного ресурсу формування конкурентних переваг на основі продукування, поширення та абсорбції інновацій, а також переміщення домінанти забезпечення конкурентоспроможності в інноваційність креативної мережі. Об'єктивними передумовами нової парадигми методичного інструментарію щодо забезпечення конкурентоспроможності на засадах інноваційності є: скорочення життєвого циклу товарів при одночасному розширенні їх номенклатури, швидкий розвиток інноваційних процесів і суттєве ускладнення технологій виробництва, актуалізація проблем нелінійного менеджменту та уміння продукувати нелінійні інновації, а також наростання значущості соціально-психологічних аспектів управління.

Основна ідея побудови методичного інструментарію – узгодження клієнтоорієнтованого ціннісно-компетентісного і ресурсного підходів на платформі інноваційності, що актуалізує проблематику продукування, абсорбції, поширення і використання інновацій, базується на низці сформульованих концептів і на прикладному рівні презентує інноваційний ресурс конкурентоспроможності як вартісний вираз ключових компетенцій –

системи інтегрованих ресурсів, що акумулюються в матеріальних і нематеріальних активах та використовуються для отримання взаємної вигоди підприємства та його клієнтів.

Використання запропонованого методичного інструментарію щодо забезпечення конкурентоспроможності на засадах інноваційності дозволить, спрямовуючи діяльність підприємства в напрямі стратегічно визначеної моделі інноваційного розвитку, систематизувати інноваційні перетворення, організувати раціональну взаємодію усіх внутрішніх елементів системи, здійснювати контроль за інноваціями на підприємствах впродовж всього їх життєвого циклу, забезпечуючи конкурентоспроможність продукції, надання споживачам продукції з новими показниками високої ефективності та якості, зростання обсягів реалізації продукції.

Література.

1. Афанасьєв М.В., Гончаров А.Б. Економіка підприємства: Навчально-методичний посібник /М.В. Афанасьєв, А.Б. Гончаров// Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2005. – 410 с.
2. Грозна В.В. Підвищення конкурентоспроможності економіки України як передумова співробітництва з ЄС /В.В. Грозна// Актуальні проблеми економіки. – 2006. – 11(29). – С. 130–134.
3. Гудзь О. Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства / О. Є. Гудзь // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2015 р. – Вип. 161. – 326 с. - с. 3– 11.
4. Івченко В. Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумови побудови конкурентноспроможної економіки держави / В. Івченко // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 246–252.
5. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / за ред. Л.І.Федулової. - К.: «Основи», 2005. - 552с.
6. Наукова та інноваційна діяльність, інтелектуальна власність. Тлумачний українсько - російський словник. /За ред. акад. Л.Г.Розенфельда. Х. - 2007. - 172 с.

7. Олексюк О.І. Прибутковість в управлінні результативністю діяльності сучасних компаній/ О.І. Олексюк, Н.І. Дзюбенко// Фінанси України. – 2006, № 12. – С. 101-112.
8. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність в Україні" Архів Дежкомстату - 2015 рік
9. Тананакіна Д.О. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні./ Д.О. Тананакіна// – К., 2000.
10. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н. П. Тарнавська.// Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.
11. Трефилова И.Н. Развитие потенциала малого предпринимательства в условиях модернизации хозяйственной системы: автореф. ... канд. экон. наук: 08.00.05./И.Н. Трефилова// – СПб, 2012 – с.3
12. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. /Р.А. Фатхутдинов// Учебное пособие. – М.: Издательство “Эксмо”, 2004. – С. 201-202.
13. Шнипко О. Інноваційне становище України: Проблеми та перспективи / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 2. – С. 22–24.
14. Drucker P. Innowacja i przedsiębiorczost. Praktyka i zasady, PWE. – Warszawa, 1992.
15. <http://erawatch.jrc.ec.europa.eu/erawatch/opencms/information/count...>
16. Jay L. Abraham MetaMorphic Innovation: a Power Tool for Breakthrough Performance [Електронний ресурс] / Jay L. Abraham, Daniel J. Knight // Strategy & Leadership. – 2000 – V. 28 – Режим доступу : http://www.ergen.gr/files/Metamorphic_Innovation.pdf